

INSTITUCIONALNO UPRAVLJANJE SREDSTVIMA ZEKATA U SAVREMENIM MUSLIMANSKIM DRŽAVAMA

Emir DEMIR

International Union of Universities, Istanbul
emirdemir74@outlook.com

SAŽETAK: Izdvajanje zekata iz imetka ima status *fardi-ajna*, odnosno stroge pojedinačne obaveze svakog muslimana i muslimanke kada se ostvare potrebni uslovi i nestane zapreka. Mehanizmi implementacije ovog imperativa su zacrtani praksom Poslanika, sallallahu alejhi ve sellem, i prvih generacija muslimana i također su stroga obaveza muslimanske vlasti. Shodno tome, sve muslimanske države i vladari od prvog stoljeća islama, nastojeći razvijati i usavršavati metode, tretirali su prikupljanje i raspodjelu zekata kao vlastitu odgovornost. Savremene muslimanske države još od polovine prošlog stoljeća donijele su niz zakona i uredbi kojima se regulira pitanje zekata, pa, shodno tome, neke od njih predaju zekata državnim institucijama svojim zakonima tretiraju kao obavezu, a neke kao dobrovoljan čin obveznika. Ovaj tekst predstavlja prikaz o statusu institucionalnog prikupljanja zekata u islamskom svijetu, a prema aktuelnoj legislativi i zakonima pojedinih muslimanskih država. Općenito, šest je država koje institucionalno prikupljanje i raspodjelu sredstava od zekata normiraju kao zakonsku obavezu, ali se, i pored toga, njihovi zakoni razlikuju u odredbama kojima se definira vrsta i količina imovine iz koje je obavezno dostaviti zekat državnim institucijama. Također, postoje i one države koje su institucionalno uredile ovo pitanje, ali se predaja zekata temelji na dobrovoljnosti obveznika. Postoji i manji dio država s muslimanskim većinama ili manjinama koje ovaj segment nisu institucionalno uredile. Autor ovim tekstom prezentira postojeća rješenja u islamskom svijetu u nadi da će jedno od njih, ili više njih u kombinaciji, u okvirima sadašnje legislative i zakona, biti dostatno rješenje za uređenje ovog pitanja za pripadnike Islamske zajednice u Bosni i Hercegovini.

Ključne riječi: zekat, institucionalno upravljanje, prikupljanje i raspodjela, zakonska obaveza, zakonski propisi i legislativa, iskustva muslimanskih država

Uvod

Poslanikovo, sallallahu alejhi ve sellem, slanje ubirača obveznicima zekata, kao i raspodjela prikupljenih sredstava od zekata, tumači se kao njegovo interpretiranje i prakticiranje Allahovog, džellešanuhu, imperativa: "Uzmi od dobara njihovih zekat, da ih njime očistiš i blagoslovljenim ih učiniš, i pomoli se za njih, molitva tvoja će ih, sigurno, smiriti. – A

Allah sve čuje i sve zna." (Et-Tevbe, 103) Ova praksa je pravednim halifama kasnije bila argument za potpunu dosljednost kada se radilo o načinima i smjernicama za određivanje visine i kategorija zekata, kao i za njegovo prikupljanje iz imovine muslimana. Ibn Ishak u knjizi *Poslanikova biografija* prenosi da je Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, svima onima koji su ušli u islam slao namjesnike i

ovlaštene ubirače zekata. (Ibn Ishak, 1978:223) Također, El-Kulai u knjizi *Poslanikova biografija* spominje da je Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, nakon hadža desete hidžretske godine došao u Medinu, pa je poslije pojave mladaka za nastupajuću jedanaestu godinu arapskim plemenima izaslao ubirače zekata. Od onih koji su ovlašteni za prikupljanje zekata prenosilac je spomenuo: Omera b. El-Hattaba,

Halida b. Seida b. El-Asa, Muaza b. Džebela, Adija b. Hatima i druge. (Al-Kula'i, 1420. h.g:93)

Potom je Ebu Bekr, radijallahu anhu, kao najbolji poznavalac suštine propisa islama nakon Poslanika, sallallahu alejhi ve sellem, izaslao vojne trupe s ciljem borbe protiv arapskih plemena koja su odbila dostaviti zekat u *Bejtul-mal*. (Al-Kula'i, 1420 h.g:97). Nakon njegovog postupka učvršćeni su temelji islamske države, te uvedeni administrativni mehanizmi za organizirano prikupljanje i raspodjelu sredstava zekata i ostalih državnih prihoda. Drugi halifa, Omer b. El-Hattab, radijallahu anhu, osnovao je tzv. "divane" – urede za državne poslove (At-Taberi, 1387. h.g:209), koji su se kasnije za vrijeme omejevičke i abasijske vladavine još više razvijali i usavršavali. U svim etapama kroz koja je prolazila, islamska vlast ni u jednom trenutku nije se odrekla ekskluzivnog prava na organizirano prikupljanje i raspodjelu sredstava zekata.

Međutim, nakon što su mnoga muslimanska područja u posljednjim stoljećima kolonizirana, nisu više postojale državne institucije koje bi se brinule o zekatu. Pošto su sredinom prošlog stoljeća stekle samostalnost, muslimanske države su prihvatile jedan od dva oblika organiziranog upravljanja sredstvima zekata:

- prvi je institucionalan sa zakonskom obavezom predaje zekata ovlaštenoj državnoj instituciji,
- drugi je, također, institucionalan, ali bez izričitog zakonskog propisa koji nalaže predaju zekata nadležnoj državnoj instituciji.

U šest islamskih država danas postoje zakoni koji tretiraju pitanje zekata i čije odredbe, u većoj ili manjoj mjeri, predaju sredstava zekata državi definiraju kao zakonsku obavezu. Postoje također razlike i u opsegu primjene zakona s obzirom na

¹ Danas ova državna institucija nosi službeni naziv: *Al-Haya'atu al-Amma li al-zakati wa al-dahl* – "Javna agencija za zekat i prihode".

vrste imovine koje podliježu obavezi zekata. Tako, naprimjer, zakonska obaveza izdvajanja zekata u Jemenu obuhvata sve oblike zekata na imovinu, ali i sadekatu-l-fitr. U isto vrijeme, u preostalim pet država, u većoj ili manjoj mjeri, ova zakonska obaveza se odnosi samo na zekat koji se izdvaja iz imovine. Također, zakonska obaveza u Maleziji odnosi se samo na izdvajanje sadekatu-l-fitra, dok je izdvajanje zekata na ostale vrste imovine, koje potpadaju pod pravila zekata, prepušteno samim obveznicima.

1. Zakonski propisi o zekatu u Kraljevini Saudijskoj Arabiji

Zakonodavno tijelo KSA 1370. hidžretske, odnosno 1950. godine, izdalo je dekret u čijoj drugoj stavci stoji: "Od fizičkih lica i privrednih društava, koja potpadaju pod nadležnosti saudijskih zakona, kao i državljana zemalja članica Zaljevskog vijeća za saradnju, uzima se Šerijatom propisani zekat." (Al-Duvayhi, 1990) Također, iste godine odlukom nadležnog ministarstva osnovana je "Maslahat al-zakat wa al-dahl", odnosno "Javna agencija za zekat i prihode"¹.

1.1. Zekat na trgovačku djelatnost

Ukoliko obveznik ima redovne račune, osnovica za izdvajanje zekata se utvrđuje analizom podataka iz listinga, završnih obračuna i usvojenih budžeta, a izričito se u obzir uzimaju: uložena sredstva, rezervirana sredstva, neraspoređena dobit, neto dobit za tekuću godinu prije raspodjele i nakon korekcije (u skladu sa zahtjevima sistema zekata), sva posebna izdvajanja od početka godine, akumulirana sredstva na računu vlasnika preduzeća s početka ili kraja obračunske godine, državni grantovi s vremenom njihovog stvarnog primitka, zaduženja po osnovu nabavke stalnih sredstava.

Iz zbira prethodnih tačaka se oduzimaju: neto vrijednost stalnih sredstava nakon amortizacije, i to pod dva uslova: da je obveznik izmirio njihovu cjelokupnu vrijednost i da

vrijednost stalnih sredstava bude u granicama uloženog kapitala. Također, oduzimaju se stvarni gubici za jednu ili više prethodnih obračunskih godina, investiranja u druga postrojenja, svejedno unutar KSA ili u inostranstvu, uz nužno dodavanje ostvarene zarade obračunskoj osnovici zekata. Izdvaja se, također, 80% od vrijednosti materijala i ostalih sredstava preduzeća za proizvodnju električne energije i prijevoz hadžija. Ovi materijali su npr. mrežna infrastruktura, kablovi, zamjenski dijelovi i sl. Izdvajaju se svi zamjenski dijelovi u fabrikama ukoliko nisu namijenjeni za prodaju i trgovinu, kao i troškovi osnivanja prije zvaničnog početka rada.

Ukoliko obveznik nema redovne račune, dostavit će ovjerenu izjavu na osnovu koje će se utvrditi osnovica za davanje zekata.

U svim slučajevima, prema prethodno donesenim pravilnicima, obveznik ima pravo žalbe na rješenje Agencije.

1.2. Zekat na stoku

Ubiranje zekata na stoku u KSA obavljaju posebna tijela koje se nazivaju *Al-Awamil – Terenski timovi*. Dije se u dvije skupine: prva kreće u prikupljanje zekata ljeti, a druga zimi. Sve su centralizirane i rukovođene iz Rijada. Svaki terenski tim se sastoji od predsjednika, vođe, zapisničara, inkasanta, nadzornika, pratioca, vodiča i ostale logistike. Ovi timovi prikupljaju zekat u robi i novcu, a shodno situaciji svakog obveznika.

Ministarstvo unutrašnjih poslova određuje lokacije i rute kojima će timovi ići. Stoka se označava brojevima koji se stavljaju na glave ovaca i desne butine deva kako se prebrojavanje kasnije ne bi ponavljalo. Svaki obveznik stavlja oznaku određene boje, a u slučaju da je mnogo obveznika, određuje se poseban znak kojim svako od njih obilježava svoje životinje. Svaki tim priprema poseban izvještaj o završenom poslu, problemima i teškoćama na koje je nailazio u toku akcije prikupljanja zekata, te prijedlozima i konkretnim rješenjima. Odgovorne

osobe ispred Ministarstva finansija, Ministarstva unutrašnjih poslova i Agencije za javnu kontrolu zadužene su za praćenje rada timova.

1.3. Zekat na

poljoprivredne proizvode

U KSA ustaljen je običaj da se osnovica za zekat na poljoprivredne proizvode utvrđuje metodom *al-bars – paušalnom procjenom* koju obavljaju posebna državna povjerenstva. Ministarstvo finansija vrši prikupljanje zekata na usjeve, plodove i stoku putem nadležne Direkcije za zekat na usjeve, plodove i stoku.

Timovi za procjenu izlaze na teren tri puta u jednoj godini, i to u terminima koje određuje Ministarstvo poljoprivrede i vodoprivrede, a shodno vremenu sazrijevanja samih usjeva i plodova: jedanput radi procjene osnovice zekata na hurme, drugi put na pšenicu i treći put na kukuruz. Svaki tim se sastoji od četiri člana: predsjednika, člana, zapisničara i pratioca.

1.4. Zekat na usjeve

Počevši od obračunske 1403. hidžretske, odnosno 1982. godine, odlučeno je da Javna uprava za silose i mlinove u KSA prihvati zekat na pšenicu od svih poljoprivrednika i pohrani ga, te podatke dostavi Ministarstvu finansija i ekonomije, čime je ubiranje zekata na pšenicu izašlo iz nadležnosti gore spomenutih timova.

1.5. Raspodjela zekata

Iz prethodno navedenog se zaključuje da u KSA postoje dva državna aparata za ubiranje zekata: "Javna agencija za zekat i prihode", te "Direkcija za zekat na usjeve, plodove i stoku" pri Ministarstvu finansija. Oba aparata imaju nadležnost samo za prikupljanje zekata, osim što Ministarstvo finansija ima i posebno povjerenstvo, poznato kao "Tim za raspodjelu", koje je zaduženo da siromašnima izda posebne potvrde s kojima mogu dobiti propisani dio zekata u žitaricama.

Ostale vrste sredstava od zekata usmjeravaju se u "Fond društvene

solidarnosti" koji djeluje u okviru Ministarstva rada i društvenih djelatnosti koji ih raspodjeljuje šerijatski propisanim kategorijama, osim kategorije *ubirača zekata* čije troškove angažmana direktno snosi država.

2. Zakonski propisi o zekatu u Republici Jemen

Prikupljanje zekata u Jemenu (Al-Zarafi), nakon više prethodnih zakona i njihovih izmjena, 1999. godine postalo je zakonska obaveza. Obavezu sprovođenja zakona obavlja državna agencija "Maslahat al-vajibat" koja je osnovana 1975. godine pod nadzorom Ministarstva finansija. Njeni zadaci su: predlaganje i utvrđivanje javnih politika i potrebnih planova za procjenu i ubiranje zekata širom Jemena; utvrđivanje pravila i smjernica za unificiranje mjerila za procjenu i ubiranje zekata; izrada registra, formulara i ostale dokumentacije; provođenje studija, razvijanje i pojednostavljenje procedura.

Prikupljanje zekata se odvija kroz dvije institucije: "Javna uprava za zekat na usjeve i plodove" te "Javna uprava za zekat na neistaknute (bâtin) vrijednosti i trgovačku djelatnost". Putem ispostava ove dvije institucije prikuplja se zekat iz različitih područja Jemena.

2.1. Zekat na usjeve i plodove

Određuje se obavezna količina koju je dužan izdvojiti svaki obveznik. Količinu zekata određuje povjerenik mahale ili sela na temelju rezultata koje postigne svaki obveznik direktno nakon žetve i nakon što se isti rezultati predoče odgovornima. Obveznik može izmiriti zekat na usjeve i plodove u samim proizvodima ili u novčanoj protuvrijednosti prema tržišnim cijenama u tom području.

2.2. Zekat na stoku

Obavezna količina grla stoke i njihovo izdvajanje kao zekata utvrđuje se na isti način kao kod prikupljanja zekata na usjeve i plodove, uz posebnu pažnju na nisab – propisanu obavezujuću količinu i ostale šerijatske uslove.

2.3. Sadekatu-l-fitr

Sadekatu-l-fitr se procjenjuje na temelju smjernica koje izdaje centralna državne agencije "Maslahat al-wajibat", i to u toku mjeseca šabana svake godine, a na način da se ustanovi najmanja vrijednost sadekatu-l-fitra za sve ogranke ove agencije u jemenskim pokrajinama. Potom se davaocima sadekatu-l-fitra posredstvom službenika dostavljaju potvrde. Svaki obveznik popunjava formular u koji upisuje broj članova porodice koju izdržava. Potom službenici preuzimaju sadekatu-l-fitr. U većim gradovima prikupljanje se vrši putem ministarstava, agencija, preduzeća, institucija, te ostalih državnih i nevladinih organizacija. Svi aparati države i ekonomske institucije su uključeni u proces prikupljanja sadekatu-l-fitra.

2.4. Zekat na neistaknute vrijednosti i trgovačku djelatnost

2.4.1. Pojedinci

Agencija formira glavna i granska povjerenstva širom jemenskih pokrajina i lokalnih uprava, a prikupljanje počinje tek kada sva predstavništva naprave uvid u aktivnosti trgovačkih radnji na teritoriji svake pokrajine. Poslije toga predstavništvo obavještava obveznika o dužnosti predaje zekata na temelju njegove trgovačke aktivnosti i prikazivanja realnog finansijskog stanja.

2.4.2. Neistaknute vrijednosti privatnog sektora

Prikupljanje zekata od ove vrste privrednih društava obavlja se na temelju realnog proračuna i finansijskog registra obveznika ukoliko ima računovodstvenu dokumentaciju. U tu svrhu pomoć se može zatražiti i od nadzornih organa koji imaju uvid u privrednu aktivnost, dokumente o uvozu i izvozu, kapital i ostale podatke koji se uzimaju kao pokazatelji u proceduri procjene i određivanja visine zekata za obveznika.

2.4.3. Neistaknute vrijednosti javnih privrednih društava i institucija

Određivanje visine zekata za ove vrste privrednih društava i institucija obavlja Ministarstvo finansija s agencijom "Maslahat al-wajibat" i to na temelju rasprave o proračunima državnih organa prilikom usvajanja javnog proračuna države.

Agencija "Maslahat al-wajibat" dostavlja podatke o prikupljenom zekatu državi, a sama država ga raspodjeljuje na propisane kategorije. Agencija se i dalje brine o raspodjeli zekata u robi, a država o zekatu u novcu kojeg prosljeđuje institucijama i organizacijama i koje ga zatim troše na ustanove za nezbrinutu djecu, starce, kazneno-popravne domove, centre za duševnu rehabilitaciju i siromašne porodice. Ukupna prikupljena sredstva 1998. godine od zekata u novcu iz različitih uprava iznosila su 2.201.220.080,00 jemenskih rijala, dok je država na održavanje spomenutih ustanova ukupno potrošila više od 5 milijardi rijala.

3. Zakonski propisi o zekatu u Republici Sudan

U Sudanu (Ali, 2001; Al-Karori, 2001) 1984. godine usvojen je zakon o zekatu i ostalim porezima prema kojem je prikupljanje zekata zakonska obaveza svakoga muslimana i muslimanke. Isti zakon je obavezao nemuslimane da izdvajaju porez društvene solidarnosti u istom omjeru u kojem se izdvaja zekat. Međutim, primjena ovog zakona pokazala je određene propuste, pa je izmijenjen. Potom je 1986. godine na temelju Zakona o zekatu osnovana državna agencija "Diwan al-zakat". Zakon je razdvojio zekat od ostalih poreza, kao i "Diwan al-zakat" od Ministarstva finansija. Državna agencija "Diwan al-zakat" dobila je svoje podružnice u svim sudanskim pokrajinama. Uprkos tome, pojavili su se određeni propusti i nedostaci koji su otklonjeni novim Zakonom o zekatu 1990. godine, koji je proširio ovlasti za prikupljanje i raspodjelu zekata, kao što

je obavezao i Sudance u dijaspori da plaćaju zekat. Također, Zakonom je određeno i mjesto za registraciju i plaćanje obaveze zekata, shodno pokrajini u kojoj obveznik ima prebivalište. Dozvoljeno je i da obveznik od svoga zekata 20% lično dodijeli siromasima i potrebnima iz reda rodbine i komšija. Potom je i ovaj Zakon zbog nedostataka dopunjen 2000. godine, a državnoj agenciji "Diwan al-zakat" dato je više ovlasti i nadležnosti. Zakon je naglasio da se zekat izdvaja i iz javnog imetka ukoliko je namijenjen za investiranje. Ukinuta je odredba koja omogućuje obvezniku da raspodijeli 20% od svoga zekata onima kojima želi, a sve zbog nesigurnosti da zekat neće doći do šerijatski propisanih kategorija. Ista verzija zakona je omogućila agenciji pravo potraživanja i provođenja odluka putem sudova.

Ukupni prihodi od zekata između 1980. i 1989. godine iznosili su 23 miliona sudanskih dinara, dok je nakon novih zakonskih odredbi samo u 1990. godini ukupni prihod iznosio 27 miliona dinara. Prihodi od zekata su iz godine u godinu rasli, pa su tako 2000. godine iznosili 11,9 milijardi dinara. Prihodi od zekata od 1990. do kraja 2000. godine porasli su za 440 puta. Prikupljanje zekata u Sudanu obavlja se shodno sljedećim pravilima:

3.1. Zekat na usjeve i plodove

Prikupljanje zekata na poljoprivredne proizvode u vidu usjeva i plodova, svejedno da li se mogu skladištiti ili ne, ili jesu li su jestivi za ljude ili samo za životinje, obavlja se po sljedećim pravilima:

- Nisab za usjeve i plodove koji se mogu mjeriti određuje se u visini pet tovara (وسق ج أوساق), što iznosi 635 kg. Nisab za usjeve i plodove koji se ne mogu mjeriti ni težinom ni zapreminom određuje generalni sekretar agencije uz konsultacije s povjerenstvom za fetve;
- Iznos zekata se razlikuje prema načinu navodnjavanja usjeva i plodova, tj. 10, 5 ili 7,5%;

- Ukoliko obveznik zekata ima više žetvi u toku jedne godine, iznos zekata se određuje kada prva žetva dostigne vrijednost nisaba, a ukoliko ne dostigne, uzima se zbirno iz dvije žetve ako dostignu nisab i ukoliko spadaju u poljoprivredne proizvode koje je dozvoljeno objediniti.

Prikupljanje zekata na usjeve obavlja se na nekoliko načina:

- Po punomoći, a ona se daje poljoprivrednim društvima. U praksi to važi samo za zekat na pamuk.
- Prikupljanje putem tržnica na kojima se prodaju usjevi, ali je agencija s obzirom na komplikacije odustala od ovog načina i prihvatila prikupljanje putem ovlaštenih ubirača direktno nakon žetve.
- Paušalnom procjenom koju obavlja povjerljiva i pouzdana osoba koja je upućena u ovu metodu, i to kada već postoje sigurne indicije da će plodovi pravilno izrasti i sazrijeti.

Prihodi od zekata na usjeve iznosili su 45% od ukupnih prihoda zekata 2000. godine, po čemu je ova vrsta prihoda prva na ljestvici, a iste godine je iznosila 5631,6 miliona dinara.

3.2. Zekat na stoku

Sudan je arapska država s najvećom stočnim fondom. Jedan od razloga je povoljan geografski položaj s prostranim pašnjacima – savanama. Uprkos tome, prihodi od zekata na stoku su isuviše maleni u usporedbi s приходima od usjeva i plodova, a za to postoji više razloga koje agencija za zekat sistemski još pokušava riješiti.

3.3. Zekat na trgovačku djelatnost

Ova obaveza obuhvata svaku aktivnost koja ima za cilj postizanje profita kupovinom i prodajom robe, usluga, menadžmentom i proizvodnjom. Zakon naređuje obavezno izdvajanje zekata na trgovačku djelatnost u koju su uključeni i dospjeli dugovi, a koji

se trebaju izmiriti nakon prolaska jedne obračunske godine. Nisab za trgovačku robu se određuje na temelju vrijednosti 85 grama zlata, a izdvaja se 2,5%. Osnovica za izdvajanje zekata na trgovačku djelatnost određuje se putem izjave obveznika ili realnog izračuna kojeg sam obveznik prikaže. Potom se obavlja provjera i procjena. Osnovica se obračunava na sljedeći način: imovina u opticaju se umanjuje za kratkoročne dugove, što se u računovodstvenim standardima definira kao neto kapital. Prikupljeni zekat na trgovačku djelatnost 2000. godine dostigao je 3008,7 miliona dinara s učešćem 23,5% u ukupnim prihodima od zekata.

3.4. Zekat na neprofitnu stečevinu (*al-mostafad*)

Pod neprofitnom stečevinom misli se na onu imovinu koju osoba dobije u jednom navratu, poput zarade od prodaje nekretnina, prodaje sredstava za prevoz, kao i na različite donacije, poklone, grantove i ostale pojedinačne prihode. Zakon o zekatu, analogni zekatu na usjeve i plodove, nije uslovio prolazak jedne godine za davanje zekata na neprofitnu stečevinu uzimajući za osnovu mišljenje zahijskog pravnika Davuda. Isti zakon je uporište za zekat na plaće preuzeo iz postupka Amra b. Abdulaziza, radijallahu anhu, koji je uzimao zekat iz plaća vojske. Prihodi od zekata na neprofitnu stečevinu 2000. godine iznosili su 1923,9 miliona dinara i zauzimali su 16,2% od ukupnih prihoda zekata iste godine.

3.5 Zekat na prihode iz netrgovačke djelatnosti (*al-mostagall*)

Ovi prihodi nastaju iz investicija stalnog karaktera. Dijele se na dvije vrste:

- najam; poput najma nekretnina, auta, brodova, opreme i sl.
- direktne prodaje od djelatnosti; poput produkata malih fabrika, radionica, farmi goveda, peradi i sl.

Prema Zakonu, zekat na prihode iz netrgovačke djelatnosti određuje

se iz neto zarade od najma, prodaje životinjskih proizvoda i zarade od djelatnosti sredstava prevoza. Uporište za ovu vrstu zekata sudanski zakon našao je u mišljenju pojedinih malikija, hanbelija, kao i savremenih islamskih pravnika, poput šejha Muhammeda Ebu Zehrea. Oni smatraju da je Uzvišeni Allah odredio da se iz svake vrste imovine, bez obzira o kojoj se radilo, izdvoji određena količina zekata. S obzirom na to da se prihodima od netrgovačke djelatnosti stječe bogatstvo, uz dinamiku i trend stalnog rasta, ovaj zakon je prihvatio fikhsko mišljenje o obaveznosti izdvajanja zekata na ovu vrstu prihoda.

Prihodi od zekata na stečene koristi 2000. godine iznosili su 368,1 milion dinara i zauzimali su 3,1% ukupnih sredstava prikupljenih od zekata u toj godini.

3.6. Zekat na slobodna zanimanja

Pod slobodnim zanimanjima misli se na poslove koje osoba obavlja samostalno i za svoj lični račun. Prvenstveno se misli na prihode koje ostvaruju ljekari, inženjeri, advokati, računovođe i ostali profesionalci. Nakon što preuzmu zaradu, ukoliko ona prelazi nisab i osnovne potrebe, dužni su izdvojiti zekat. Nisab je, također, određen vrijednošću 85 grama zlata, a izdvaja se 2,5%. Prihodi od zekata iz slobodnih zanimanja 2000. godine bili su 68,2 miliona dinara i zauzimali su 0,5% ukupnih prihoda zekata iste godine.

3.7. Kategorije kojima se dodjeljuje zekat u Sudanu

Sudan prihode od zekata odvojeno tretira od budžeta države. Agencija za zekat preuzima odgovornost za raspodjelu zekata šerijatski propisanim kategorijama, i to na sljedeći način:

Zakon o zekatu precizno određuje da su siromasi (*fukara'*) oni koji nemaju dovoljno hrane u toku jedne godine, a izdržavatelj porodice tretira se kao siromah ukoliko nema dovoljno prihoda. Također, siromahom se smatra i učenik, odnosno student, koji ne može snositi troškove školovanja.

Pod nevoljnicima (*mesakin*) misli se na osobe u potrebi koje nemaju dovoljno sredstava za liječenje, kao i na žrtve prirodnih nepogoda.

Generalni sekretar je izdao brošuru u kojoj je pojasnio prioritete pri dodjeli sredstava zekata: 1. siročad; 2. udovice; 3. razvedene žene koje nemaju skrbnika; 4. napuštene žene bez riješenog statusa; 5. starci i bolesnici; 6. troškovi bolničkog liječenja; 7. studenti koji ne mogu pokriti troškove školovanja; 8. ostale osobe prema ocjeni nadležne komisije.

4. Zakonski propisi o zekatu u Pakistanu

U Pakistanu (Batt, 1995:457) 1979. godine donesen je parcijalni zakon o zekatu koji je bio poznat kao Zakon o zekatu i desetini. Na temelju ovog Zakona osnovana je "Muassasat al-zakat" – "Institucija zekata". Potom je 1980. godine isti zakon korigiran i upotpunjen. Zakon o zekatu se primjenjuje na sve pakistanske državljanke islamske vjere. Međutim, ukoliko određena osoba smatra da traženi zekat nije u skladu s njegovim dubokim uvjerenjem, ili pravnom školom koju slijedi, ima pravo predati zahtjev za izuzeće od plaćanja, a dostavlja ga u vidu izjave sa zakletvom i u skladu s ostalim procedurama.

4.1. Imovina iz koje država prikuplja zekat

S izuzetkom zekata koji se prikuplja kao desetina od poljoprivrednih proizvoda, u Pakistanu prikupljanje zekata obuhvata: bankovne račune, depozite, fiksne depozite, uvjerenja o depozitu i štednji, investicione depozite, uvjerenja pakistanske Državne agencije za investicije, državne vrijednosne papire, dionice privrednih društava, police životnog osiguranja i fondove socijalnog osiguranja. Sva spomenuta sredstva su u posjedu države ili priznatih finansijskih institucija. Zakon obavezuje nadležne organe da bez prethodne najave ili odobrenja prikupe zekat iz spomenutih izvora.

4.2. Imovina iz koje država ne prikuplja zekat

Za ostale vrste imovine koje shodno šerijatskim pravilima podliježu zekatu, poput zlata, srebra, novca, tekućih računa, trgovačke robe, proizvodnje, ulova, proizvoda iz djelatnosti farmi, šuma, stoke na ispaši, ili bilo kojih drugih sredstava, zakon je prepustio onima koji posjeduju nisab da samostalno dodijele zekat kategorijama koje ga mogu primiti.

4.3. Ušr / desetina – zekat na usjeve

Izdvajanje zekata na usjeve je obavezujuće u iznosu 5% od ukupne vrijednosti proizvoda svakog posjednika zemlje. Dozvoljeno je izuzeti trećinu iz ovog procenta ukoliko se usjevi navodnjavaju vještački iz bunara, a četvrtinu ukoliko se navodnjavanje vrši na drugi način. Iz obaveze zekata na usjeve izuzimaju se osobe koje proizvedu manje od 948 kg pšenice (što je zakonski nisab na poljoprivredne proizvode u Pakistanu), kao i svi oni koji su unajmili zemlju za sjetvu. Posjednik zemlje izračunava vrijednost zekata i dostavlja ga u lokalni fond za zekat. Ukoliko lokalno povjerenstvo smatra da je izdvojeni zekat manji od stvarnog, ima pravo na utvrđivanje njegove realne vrijednosti.

4.4. Raspodjela zekata

Institucija koja se bavi prikupljanjem zekata je zadužena i za njegovu raspodjelu na državnom, regijskom ili lokalnom nivou. Na državnom nivou sredstva od zekata se raspodjeljuju putem institucija. Ovaj nivo redovno dodjeljuje dio zekata regijskim fondovima koji ga međusobno raspodjeljuju, ili ga direktno usmjeravaju na lokalna povjerenstva.

5. Zakonski propisi o zekatu u Kraljevini Maleziji

Malezija se sastoji iz trinaest država od kojih svaka ima svoj ustav, vladara i zakone. Primjetno je da je obaveza davanja zekata nadležnim državnim institucijama u svim državama

podjednako zakonski tretirana, iako postoje različitosti pri definiranju vrsta imovine iz kojih država prikuplja zekat. Također, i kaznene odredbe se razlikuju od države do države. (Bin Gazali, 1995:491; Ibrahim, 1995:585)

5.1. Vrste imovine iz koje se zakonski izdvaja zekat

Postoje razlike u vrstama imovine iz kojih se izdvaja zekat. Neke države prakticiraju prikupljanje zekata silom zakona samo kada se radi o riži koja se smatra jedinom kategorijom istaknutog imetka. Zekat na novac, trgovačku djelatnost i ostalo tretira se kao neistaknuti imetak, pa je vlasnicima prepušteno da ga samostalno izdvajaju.

Većina malezijskih država obavezi izdvajanja zekata na rižu dodaje i obavezu izdvajanja sadekatu-l-fitra. Vrsta zekata koja se zakonski prikuplja u državi Kelantan je isključivo sadekatu-l-fitr i pola vrijednosti zekata na rižu, dok drugu polovinu sami proizvođači dodjeljuju kategorijama koje ga zaslužuju. Neke države zekatu na rižu i sadekatu-l-fitr dodaju i zekat na trgovačku djelatnost i novac, a one su Kuala Lumpur i Selangor. Država Dževher zakonskim odredbama, pored sadekatu-l-fitra, obavezuje izdvajanje zekata na usjeve i plodove različitih vrsta, poput riže, pšenice, kukuruza, soje i ostalog, kao i na trgovačku robu, novac, plemenite metale i stoku.

5.2. Procedure prikupljanja zekata

Pravilnici i zakoni o zekatu u malezijskim državama obuhvataju procedure koje je potrebno poštovati prilikom ubiranja poreza i zekata. Te procedure se nazivaju "etape porezne i zekatske djelatnosti", a one su redoslijedom: dostavljanje izvještaja, procjena, provjera, pravo žalbe, realizacija.

Svaka od ovih etapa podrazumijeva određene postupke, kao što i svaki angažirani uposlenik u upravama za zekat, shodno svome položaju, mora biti dosljedan u tim procedurama kako bi se realizacija prikupljanja zekata odvijala na zakonski način.

5.3. Raspodjela zekata

Iako svi zakoni naglašavaju obavezu raspodjele zekata na šerijatske kategorije, malezijske države imaju i različite zakonske propise kada se radi o raspodjeli zekata. U općem smislu, raspodjela zekata je u svim državama povjerena Javnoj upravi za zekat, dok su u nekim državama pored ove uprave zadužene i druge institucije. Pored toga, u pojedinim situacijama i samim vlasnicima imetaka, bez ikakvog nadzora Javne uprave, može se povjeriti raspodjela zekata, i to kada je riječ o vrstama zekata koje sama Uprava ili neka njena ispostava ne prikupljaju.

6. Zakonski propisi o zekatu u Libiji

Libijski zakoni (Qahf, 1995:107) ograničavaju prikupljanje zekata na sljedeće vrste: usjevi i plodovi, stoka, zlato, srebro i plemeniti metali. Prikupljanje se obavlja putem državnih aparata. Izdvajanje zekata na novac, u koji spadaju i bankovni računi, kao i sve finansijske vrijednosti, te trgovačka roba, prepušteno je samim vlasnicima.

6.1. Raspodjela prihoda od zekata

Libijski zakoni nisu ovlastili isti državni aparat koji prikuplja zekat da ga i raspodjeljuje. Također, prihodi od zekata nisu uvršteni u državni budžet, već se tretiraju samostalno i raspodjeljuju putem sljedećih institucija:

- Javna agencija za socijalnu solidarnost raspodjeljuje 60% ovih prihoda.
- Uprava za zekat raspodjeljuje 10%, što odgovara udjelu kojeg dobijaju "oni koji rade na prikupljanju zekata".
- Udruženje islamskog misio-narstva raspodjeljuje 30% prihoda od zekata, što odgovara udjelu kategorija: "onih čija srca treba pridobiti za islam", "na Allahovom putu", i "putniku bez potrebne opskrbe".

7. Institucionalno prikupljanje zekata bez zakonske obaveze dostave državi

S obzirom na to da su mnoge muslimanske države prilično kasno počele primjenjivati obaveze prikupljanja i raspodjele zekata, neka muslimanska društva i organizacije inovirale su načine i metode za ubiranje i raspodjelu zekata šerijatskim kategorijama. U nekim državama postoje organizacije i institucije koje se bave pitanjima zekata i koje su nastale na temelju zakona ili službenih odluka. Njima su povjereni i prikupljanje i raspodjela zekata, ali bez izričite zakonske obaveze. Primjer su Socijalna banka Nasir u Egiptu (*Dawru bank*, 1999), Fond zekata u Libanu, kuvajtski Baytu al-zakat (Idaretu, 1999:69) i jordanski Sondouq al-zakat – Fond za zekat (*Al-tajribatu*, 2000). Uz to,

postoji još mnogo humanitarnih nevladinih organizacija i islamskih finansijskih institucija u ostalim muslimanskim zemljama koje se bave prikupljanjem i raspodjelom zekata.

Zaključak

Gotovo sve države s muslimanskom većinom imaju zakone i uredbe koje se odnose na institucionalno prikupljanje i raspodjelu sredstava od zekata. Manji dio njih, poput Saudijske Arabije, Pakistana, Malezije, Sudana, Jemena i Libije, u svojim zakonima imaju i odredbe o obaveznosti njihove predaje državnim institucijama. Pored toga, postoje i razlike u odredbama između ovih država, pa čak i pokrajina unutar jedne te iste države, koje se odnose na vrstu imovine iz koje se zakonski na obavezujući način vrši

predaja zekata državnim institucijama. U ostalim državama je prikupljanje zekata većinom organizirano i institucionalno uređeno, ali na dobrovoljnoj osnovi. To su države poput Jordana, Kuvajta, Bahrejna, Turske, Egipta, Bangladeša, Irana, gdje obveznici plaćaju zekat imamu kojeg slijede, i dr. Na temeljima obaveznosti ili dobrovoljnosti formirane su organizacione strukture koje se brinu o sredstvima zekata.

Prema tome, većina muslimanskih država, i pored različitosti tretiranja institucionalnog prikupljanja i raspodjele zekata, nastojala je u kontinuitetu primjenjivati ovu obavezu. Vjerovatno će stečena iskustva iz posljednjeg stoljeća rezultirati još boljom organizacijom institucije zekata kao kur'anskog imperativa u onim muslimanskim državama u kojima ovo pitanje još nije zakonski uređeno.

Literatura

- Abdulmonim Mahmoud (1999). *Al-nuzum wa al-lavaih wa usus jibayati wa sarfi al-zakati fi al-Sudan*. Yemen: Nadwatu al-tabiqati al-muasira li al-zakati bi al-duwal al-islamiyya.
- Al-Duvayhi, Ibrahim b. Ahmad (1990). *Dirasatun hawla tajribati Al-Mamlakati al-Arabiyyati al-Saudiyyati fi tahsili wa tawzi'i al-zakat*. University of Cairo: Markaz Al-Saleh Kamel li al-iktisad al-islami.
- Al-Hussaini, Khalid bin Abdullah (1995). *Tajribatu Bayti al-zakati fi al-Kuwait*. Jeddah: Al-Ma'hadu al-islami li al-buhusi wa al-tadribi.
- Ali, Ahmad Majzoub Ahmad (2001). *Malamihu min sirati al-zakati fi al-Sudan*. Sudan: Diwan al-zakat. Al-Kawsi.
- Al-Karori, Abduljaleel (2001). *Amwal al-dawlati al-moaddati li al-istismar*. Sudan: Diwan al-zakat.
- Al-Kula'i, Sulayman b. Musa (1420. po H). *Al-ektifa bima tadammanahu min magazi Resulullah wa as-salasati al-hulafa*. Beirut: Dar al-kutub al-ilmiyye.
- Al-tajribatu al-ordoniyya fi amal al-zakat* (2000). Amman: Ministry of awqaf.
- Al-Zarafi, Muhammad Yahya. *Dirasatun ta'rifiyya li al-tajribati al-yamaniyya fi tahsili Al-wajibati al-zakawiyya*. Sana: Maslahat al-wajibat, Ministry of financy.
- At-Tabari, Muhammad b. Jarir (1387. po H). *Tarih Al-Tabari – Tarih al-rusul wa al-muluk*. Beirut: Dar Al-Turath.
- Batt, Perwiz Ahmad (1995). *Dirasatun an halati tahsili al-zakati fi al-Pakistan*. Jeddah: Al-Ma'hadu al-islami li al-buhusi wa al-tadribi.
- Bin Gazali, i ostali (1995). *Al-Zakatu... dirasatu halati Maliziya*. Džidda: Al-Ma'hadu al-islami li al-buhusi wa al-tadribi, str. 491. Ibrahim, Abdullah (1995). *Idaratu al-zakati fi Maliziya*. *Dawru bank Naser al-ijtimai wa ihya'u faridati al-zakati* (1999). University of Cairo: Ma'had al-tahtit al-qawmi.
- Ibn Ishak, Muhammad (1978). *Kitab al-siyar wa al-magazi*. Beirut: Darul-fikr.
- Idaratu al-tatweer al-idari wa al-tadrib* (1999). Kuwait: Dawratu al-zakati fi al-Yaman.
- Qahf, Munzir (1995). *Al-Namazij el-muassasiyya al-tatikiiyya li tahsili al-zakati wa tarwzi'iha fi al-buldani wa al-mujtamati al-islamiyya*.

الموجز

الإدارة المؤسسية لأموال الزكاة في الدول الإسلامية المعاصرة

أمير ديمير

إن إخراج زكاة المال فرض عين على كل مسلم ومسلمة إذا تحققت الشروط اللازمة لذلك وانتفتت العوائق. وقد تم تحديد آليات تطبيق

Summary

INSTITUTIONAL MANAGEMENT OF THE ASSETS OF THE ZAKAH IN CONTEMPORARY MUSLIM STATES

Emir Demir

Giving a portion of one's property as a zakah is regarded as *fard al-Ayn*, that is to say strict mandatory obligation for each individual Muslim who fulfil the requirements. Mechanisms of

هذه الفريضة في سنة النبي صلى الله عليه وسلم والأجيال الأولى من المسلمين، وتطبيقها فرض عين على حكام المسلمين. لذا نجد أن الدول والحكام المسلمين اعتباراً من القرن الأول في الإسلام جعلوا جمع الزكاة وصرفها مسؤوليتهم الشخصية فعملوا على إيجاد وتطوير الطرق لذلك. ومنذ منتصف القرن الماضي سنت الدول الإسلامية المعاصرة حزمة من القوانين والأحكام التي تنظم مسألة الزكاة، فنجد بعضها يعتبر تسليم الزكاة إلى المؤسسات الحكومية واجبا بينما جعلت دول أخرى هذا الأمر تطوعياً. وفي هذا المقال يستعرض الكاتب جمع الزكاة عبر المؤسسات في العالم الإسلامي، بناء على القوانين والتشريعات المطبقة في بعض الدول الإسلامية. وبشكل عام فإن ست دول فقط تعتبر جمع الزكاة وصرفها واجبا قانونياً، ورغم ذلك يوجد اختلاف في الأحكام القانونية التي تحدد نوع ومقدار الممتلكات التي يجب تسليم زكاتها إلى المؤسسات الحكومية. كما توجد دول تنظم هذه المسألة بصورة مؤسسية ولكنها تجعل تسليم الزكاة لتلك المؤسسات تطوعياً. وقليلة هي الدول ذات الأثرية أو الأقلية المسلمة التي لم تنظم هذه المسألة مؤسسياً. ويقدم الكاتب الحلول الموجودة في العالم الإسلامي، موقفاً بأن المشيخة الإسلامية في البوسنة والهرسك يمكنها أن تأخذ أحدها أو مجموعة مشتركة منها، لتنظيم هذه المسألة، ضمن إطار التشريعات والقوانين السائدة.

الكلمات الرئيسية: الزكاة، الإدارة المؤسسية، الجمع والصرف، الواجب القانوني، التشريعات والأحكام القانونية، تجارب الدول الإسلامية.

implementation of this imperative duty are clearly given in the practice of the Messenger s.w.s. and in practice of the first generations of Muslims and are also considered an obligatory duty of Muslim government. Consequently, all the Muslim states and governments since the very first century of Islam, striving to develop and improve these methods, have considered collection and distribution of zakah as their responsibility. Contemporary Muslim states have, since the middle of the last century, brought a number of laws and decrees that regulate the issue of zakah, hence some states treat the handing over zekah to state institutions as an obligation, whereas some state consider it to be a voluntary act of each individual. In this article, the author presents the status of institutionalised collection of zakah in the Islamic world in accordance to the positive legislation and laws of individual Muslim states. Generally, there are six states that consider institutionalised collection of zakah and its distribution as a legal obligation, however their laws and regulations differ in regards to defining the kind and amount of assets that individuals are liable to deliver to state institutions as zekah. However, there are some states that have institutionally regulated this issue, but the actual compliance with these laws is regarded as voluntary act. There is also a small number of states that have not institutionally regulated this segment of the faith. Here the author presents methods presently existing in Islamic world in belief that one of these, or a combination of some presented solutions could be applicable in regulating this issue for the Islamic Community in Bosnia and Herzegovina.

Key words: zakah, institutionalised management, collection and distribution, legal obligation, laws and legislation, the experience of Muslim states